
La igualtat d'oportunitats i la justícia social en un món globalitzat

PID_00252423

Borja Barragué Calvo

Temps mínim de dedicació recomanat: 3 hores

Borja Barragué Calvo

Doctor europeu en Dret per la Universitat Autònoma de Madrid i llicenciat en Ciències Polítiques i de l'Administració per aquesta mateixa universitat. La seva tesi sobre desigualtat i redistribució va merèixer el premi extraordinari. Les seves publicacions es poden consultar a <https://uam.academia.edu/BorjaBarragu%C3%A9>.

Índex

Introducció	5
Objectius	8
1. Igualtat d'oportunitats: diverses nocions	9
1.1. La igualtat d'oportunitats formal: la noció típicament liberal	10
1.2. La igualtat d'oportunitats substantiva o material: la noció típicament socialdemòcrata	11
1.3. La igualtat com a igualtat d'oportunitats: la noció socialista	13
1.4. Igualar o crear oportunitats? Una visió pragmàtica de la igualtat d'oportunitats	16
2. La justícia social de com «créixer primer i (re)distribuir després»	21
3. La justícia social en un món globalitzat	26
3.1. Impulsar l'eficiència: la redistribució liberal	27
3.2. Impulsar la igualtat: la redistribució socialdemòcrata	29
Exercicis d'autoavaluació	35
Solucionari	38
Bibliografia	39

Introducció

La igualtat d'oportunitats és, de ben segur, la noció més popular de la justícia social. A tots ens semblaria estrany que algú s'oposés a una política l'objectiu de la qual fos promoure la igualtat d'oportunitats. La seva popularitat arriba fins al punt que, tant si se situen a la dreta o l'esquerra de l'espectre polític, l'enorme majoria de líders polítics diuen perseguir aquesta noció de la justícia social. A Espanya, en una entrevista del desembre del 2013 i després de ser preguntat per l'augment de la desigualtat a Espanya, l'aleshores president del Govern Mariano Rajoy va afirmar: «No hi ha en aquest moment uns indicadors precisos ni a Espanya ni a Europa sobre les dades de desigualtat, però un dels objectius de qualsevol govern és que hi hagi igualtat d'oportunitats».

Si fem abstracció de la primera part de la frase, el que diu Rajoy és aproximadament cert. Almenys en el pla de la teoria, l'economia i la filosofia normatives han arribat a un acord al voltant de les exigències de la justícia social, segons el qual la desigualtat és justa quan respon a factors pels quals la gent és responsable (esforç), però injusta quan es deu a circumstàncies que s'escapen del seu control. Per a un lector compulsiu de Karl Marx o un fan d'Edmund Burke, les nostres institucions han de reduir tant com sigui possible les desigualtats degudes a les loteries social —els nivells d'educació i ingressos dels nostres pares— i genètica —els nostres talents innats.

No obstant això, aquest consens en el pla abstracte de la filosofia política és compatible amb importants diferències en el terreny del disseny institucional. Un liberal, algú que llegeix tres pàgines de *La riquesa de les nacions* de Smith abans d'anar a dormir, no veurà cap problema en què la filla del CEO d'una de les majors empreses del país guanyi cent vegades més que la filla d'un obrer de la construcció, si resulta que la primera va estudiar Dret i ADE, i després va cursar l'MBA d'ESADE, mentre que la segona va abandonar el col·legi als catorze anys. La desigualtat de salari, diria el nostre lector nocturn de Smith, no és sinó reflex d'un esforç desigual.

Un socialdemòcrata que llegeix tres pàgines del *Chavs* d'Owen Jones abans d'anar a dormir, en canvi, es preguntarà per què la segona va abandonar aviat el col·legi mentre que la primera va estudiar el doble grau primer i l'MBA després. Perquè és possible que la decisió de la filla de l'obrer estigués condicionada per la pèssima educació que havia rebut fins aleshores, o perquè va haver de tenir cura dels germans petits, o perquè la mare (el pare s'havia tornat a casar i amb prou feines tenia cap contacte amb ells) s'havia quedat a l'atur més o menys per aquella època. Si (una mica de) tot això va tenir (algun grau d')influència en la decisió de la filla de l'obrer de deixar el col·legi, algú que creu que les circumstàncies que no triem —la longitud dels nostres cognoms, la qualitat dels nostres gens, l'agenda de contactes dels nostres pares— no hau-

Referència bibliogràfica

L'entrevista es pot consultar a: https://politica.elpais.com/politica/2013/12/08/actualidad/1386520536_280805.html.

rien d'afectar les nostres expectatives de vida segurament tendirà a pensar que, en el fons, sí que hi ha alguna cosa d'injust en què la filla de l'obrer guanyi cent vegades menys treballant com a caixera en un supermercat que la filla del CEO com a consultora en una important firma de consultoria. Per què?

Perquè, en realitat, la idea que hi ha un cert consens sobre què és o què exigeix la justícia social és il·lusòria. Perquè fins i tot si la gent a un costat i a l'altre de l'espectre polític coincidís en què la justícia social demana la igualtat d'oportunitats, passa que hi ha diverses concepcions d'aquest ideal.

Ara bé, si n'haguéssim d'apuntar una, segurament la noció de la justícia social que més consens ha generat els últims trenta o quaranta anys és la de créixer primer i (re)distribuir després. Si assumim que l'objectiu és una societat més igualitària, en la versió més popular la igualtat d'oportunitats es resumeix en igualtat en el punt de sortida —igualtat *ex ante* o d'oportunitats— i *laissez faire* a partir d'aquí —desigualtat *ex post* o de resultats. La que de ben segur és la visió més popular de la justícia social ens exigeix, doncs, que igualem a la línia de sortida de la cursa, de manera que s'exclouï tota discriminació contrària a la igualtat davant la llei com les basades en el sexe o la raça. Si igualem així a la sortida, és just que uns corredors arribin abans (la filla del CEO) i altres després (la filla de l'obrer), perquè no tothom té les mateixes preferències ni la mateixa capacitat de treball.

En el pla institucional, la justícia social de com «créixer primer i (re)distribuir després» es fa operativa mitjançant una divisió del treball entre mercats i estat de manera que els primers s'encarreguen de la producció i el segon de la distribució. Per què? Perquè llevat que vulguem eliminar un Gini molt baix, però els supermercats buits, no podem prescindir dels senyals que envien els mercats (mitjançant, per exemple, el sistema de preus). Un cop els mercats han fet el pastís el més gran possible (eficiència), l'estat s'assegura que els resultats no siguin tan desiguals perquè algú ni tan sols arribi a la meta (igualtat). Aquesta és la noció que trobem a la idea de «créixer primer i distribuir després». Omplim primer els supermercats i ja veurem després quin és l'esforç redistributiu que ha de fer l'estat.

No obstant això, hi ha qui sosté que la noció de «créixer primer i (re)distribuir després» s'enfronta des de fa alguns anys a dos problemes. Pel costat de la despesa, aquestes restriccions s'han traduït en una progressiva focalització dels programes socials cap als més pobres. Les prestacions socials del benestar ja no busquen tant reduir la bretxa entre rics i pobres com prestar ajuda als grups en situació de pobresa (extrema) i exclusió social. Com veurem, això té alguns problemes.

Pel costat dels ingressos, els estats s'enfronten avui a grans limitacions recaptatòries. Des de mitjan dècada de 1970, la combinació d'una sèrie de factors ha provocat que la noció de la justícia social de com «créixer primer i (re)distribuir

després» s'enfronti a diversos problemes. En aquest mòdul ens centrarem en tres factors: la creixent rellevància en l'esfera pública del discurs llibertari, la presència de fallades en els mercats i la globalització.

Però, si la globalització, entre altres coses, ha posat sota una enorme pressió la concepció de la justícia social de com «créixer primer i (re)distribuir després», què cal fer, llavors, si volem reduir la desigualtat? És aquí que entra en joc la idea de la redistribució. Dit molt breument, la redistribució es resumeix en l'eslògan popular que és millor prevenir que curar. Dit d'una manera una mica més elaborada:

La redistribució evoca la idea que si volem reduir la desigualtat, no n'hi ha prou d'atacar *ex post* les seves conseqüències, sinó que ens hauríem de preocupar també *ex ante* pels factors que la generen.

El mòdul s'ordena de la manera següent. El primer apartat dissectiona analíticament les diverses concepcions de la justícia social com a igualtat d'oportunitats. El segon apartat estudia la que, de ben segur, constitueix la concepció més popular de la igualtat d'oportunitats per als economistes que s'han preocupat per les qüestions distributives: la idea de «créixer primer i (re)distribuir després». Aquí s'analitza la globalització com un dels límits d'aquesta noció de la igualtat d'oportunitats. L'últim apartat estudia algunes propostes per a repensar la igualtat d'oportunitats en un món globalitzat.

Referències bibliogràfiques

Entre els economistes que han estudiat les qüestions distributives, vegeu, entre altres: A. Sen (1992; 2009), Fleurbaey (1995; 2008), Atkinson (2015), Atkinson i altres (2011), Roemer (1998), Roemer i Trannoy (2013).

Objectius

Els objectius d'aquest mòdul són els següents:

- 1.** Analitzar les diverses concepcions de la igualtat d'oportunitats, de ben segur la noció més popular en les nostres societats contemporànies de la idea d'igualtat.
- 2.** Explicar la noció de la justícia social de com «créixer primer i distribuir després», segurament la versió de la justícia social més popular entre els economistes que s'han preocupat per les qüestions de justícia distributiva.
- 3.** Examinar els límits als quals avui s'enfronta la noció de la justícia social de com «créixer primer i distribuir després», amb una atenció especial per la globalització.
- 4.** Discutir algunes idees per a una noció de la justícia social adaptada a les exigències d'un món globalitzat, amb una atenció especial per la idea de la redistribució.

1. Igualtat d'oportunitats: diverses nocions

A Espanya està força estesa la idea que és relativament senzill accedir a la universitat, de manera que qui vol pot fer-ho. Suposem que retrocedim uns anys en la història de la filla del CEO i l'obrer. En aquest punt de la història, totes dues tenen catorze anys, estan dotades d'uns talents innats —una intel·ligència, a aquests efectes— similars i tenen a més una ambició aproximadament igual per a acabar essent tècniques comercials i economistes de l'estat (TECO). Totes dues joves viuen, a més, a dos barris de Barcelona separats per només deu quilòmetres: la filla del CEO viu amb els pares i els quatre germans a Pedralbes, en un pis al costat de la plaça del Mirall, mentre que la filla de l'obrer viu amb la mare —recordem que el pare viu ara amb la seva altra parella— i els dos germans petits a Torre Baró, en un pis proper a la plaça de l'Eucaliptus. La mare de la segona ha tingut sort, perquè tot i que arran de la crisi l'empresa de neteja per a la qual treballava va acomiadar el 50% de la plantilla, ella va conservar l'ocupació. El pare de la primera (la mare no ha treballat mai) és, com vam indicar, CEO d'una de les empreses més grans del país. Doncs bé, és aproximadament igual de fàcil per a totes dues anar a la universitat?

La majoria de nosaltres diríem que sí, com hem estipulat, tenen una intel·ligència i una ambició similars, sí. És correcta aquesta intuïció? D'acord amb les dades disponibles, no. Vegem la taula 1 a continuació.

Taula 1. Accés a l'educació terciària i origen social

Estudien o han acabat la universitat (per classe social)								
	Professionals	Directius	Adm. Com.	Autònoms	Obrers	Agraris (compte propi)	Agraris (compte aliè)	Total
Nascuts 1969-1970	59,1%	67,9%	37,9%	25,3%	14,9%	17,9%	5,7%	23,9%
Nascuts 1970-1980	59,5%	75,2%	48,4%	31,9%	20,4%	29,2%	18,6%	32,7%
Nascuts 1983-1984	62,3%	69,7%	43%	31,3%	20,9%	36,4%	8,6%	33,1%
Nascuts 1986-1987	62,3%	60,9%	42,1%	34,2%	19,8%	41,1%	13,8%	33,5%
Nascuts 1992-1993	73,2%	76,4%	44,6%	44,5%	24,3%	26,6%	19,7%	38,8%

Font: CIS (2015)

Segons un informe del Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS, 2015), la probabilitat que algú com la filla de l'obrer estudiï a la universitat és del 25%. Per a la filla del CEO la probabilitat és del 75%. És a dir, un 300% superior. Suposem que totes dues compleixen l'estadística, perquè la filla de l'obrer deixa el col·legi al final del curs (és a dir, als catorze anys) per treballar en una

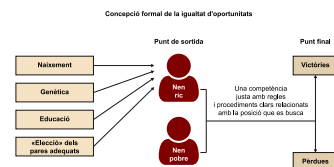
perruqueria i tenir (una mica) cura dels germans, mentre que la filla del CEO es matricula a la Facultat d'Econòmiques de la Universitat Pompeu Fabra després d'acabar el col·legi i als vint anys es treu les oposicions de TECO. Algun estudiant segurament deu pensar que hi ha alguna cosa «injusta» aquí, que hi ha alguna cosa en el sistema educatiu espanyol que falla per a la filla de l'obrer i, com a ella, a totes les persones que provenen d'entorns socials empobrits. Un sistema en què certes coses que òbviament no estan a l'abast de la nostra mà triar, com els ingressos o el nivell educatiu dels pares, fan que una persona tingui el triple de probabilitats que una altra d'arribar a la universitat, que és la porta a les oportunitats (laborals), i no garanteix adequadament la igualtat d'oportunitats (educatives, en aquest cas). En el que resta d'aquest primer apartat analitzarem la intuïció que «hi ha alguna cosa en el sistema que no funciona adequadament».

1.1. La igualtat d'oportunitats formal: la noció típicament liberal

Com dèiem, la noció general d'igualtat d'oportunitats és una concepció prou popular i vaga com per haver estat acceptada per gent d'ideologia molt diferent. Pensem, per exemple, en l'eliminació de la discriminació racial dels sistemes d'*apartheid*, en la supressió dels privilegis del clergat i l'aristocràcia, en l'accés de les dones a l'ocupació o en l'ampliació de l'accés a l'educació primària, secundària i terciària. Avui, pràcticament ningú no discuteix aquests canvis socials, que han contribuït a impulsar la igualtat d'oportunitats. Probablement per això, moviments o partits no igualitaris o fins i tot antiigualitaris han tractat d'integrar aquesta idea en els seus programes i fer-la inofensiva.

La concepció formal de la igualtat d'oportunitats queda ben il·lustrada amb l'exemple de la cursa esportiva, en la qual tothom ha de prendre la sortida en condicions d'igualtat per arribar desigualment. El contingut essencial de la versió més conservadora d'aquesta concepció de la igualtat d'oportunitats implica únicament que la raça, la religió o l'orientació sexual d'una persona no haurien d'afectar-ne les oportunitats educatives, o de ser contractada per una empresa, o de ser ministra o secretària d'estat en un govern. D'acord amb aquesta visió, allò que importa és que una persona mostri tenir les capacitats suficients per a accedir a l'etapa terciària del sistema educatiu d'un país, o per a ser ministra, o per a ser contractada per un despatx d'advocats. Allò que importa és la competència demostrada per aquest candidat, no la seva raça, la seva religió, ni la seva orientació sexual. Què hi ha, si és que hi ha alguna cosa, de dolent en aquesta visió de la igualtat d'oportunitats?

Tornem un segon a l'exemple de les dues joves. A Espanya, l'article 14 de la Constitució estableix que els espanyols són iguals davant la llei i prohibeix les discriminacions per raó de sexe, raça, naixement, religió o qualsevol altra condició social o personal. No obstant això, el que en l'entorn de la filla de l'obrer és més aviat excepcional, continuar estudiant en el nivell terciari, en l'entorn social de la filla del CEO és la norma. Dit d'una altra manera: en

Gràfic que il·lustra alguns dels principals elements relacionats amb la concepció formal de la igualtat d'oportunitats

l'àmbit de l'educació terciària hi ha una igualtat d'oportunitats formal, però no real, perquè **les desigualtats socioeconòmiques provoquen, en efecte, un accés desigual a l'educació superior.**

1.2. La igualtat d'oportunitats substantiva o material: la noció típicament socialdemòcrata

Acabem de dir que la versió formal de la igualtat d'oportunitats queda ben resumida (gràficament) en la metàfora de la cursa esportiva. Però, també acabem de dir que totes dues joves van complir les estadístiques. Què és el que pot haver passat? Què és el que explica que una persona com la filla del CEO tingui un 300% de probabilitats d'accedir a la universitat quan la comparem amb la filla de l'obrer?

Una de les coses que ha pogut fallar és que Espanya és un dels països més desiguals de la UE¹. Ens expliquem. Suposem que, coneixent la filla de l'obrer des de petita i sabent que era, com a mínim, tan llesta com la seva pròpia filla, el pare de la filla del CEO organitza un sopar amb diversos dels companys d'oposició de la seva filla per a informar-se sobre les raons per les quals només els candidats procedents de les famílies més benestants acaben superant els exàmens. Els companys de la filla del CEO li suggereixen l'explicació següent: Espanya és un país amb la suficient desigualtat —en els ingressos i, sobretot, en el patrimoni— com perquè només les famílies pertanyents a, diguem, els dos quintils superiors de la distribució puguin arribar si més no a plantejar-se que un dels seus fills romanguí sense cap ingrés primer durant els quatre anys de la carrera, i després durant quatre o cinc o sis preparant l'oposició. En efecte, el sistema d'accés als cossos superiors de l'Administració no disposa de cap programa de beques per al període d'oposició, de manera que només les famílies benestants poden garantir el manteniment dels opositors durant aquests quatre, cinc o sis anys.

En una situació com aquesta, i encara que els llocs dels cossos superiors de l'Administració s'adjudiquin efectivament als opositors amb millors qualificacions en els seus exàmens, les famílies dels percentils 1-60 podrien objectar que, llevat dels membres de les famílies més riques, ningú no té una oportunitat real o substantiva d'accedir a aquestes posicions. Dit d'una altra manera: el problema de la concepció formal és que típicament estableix que tots els ciutadans són iguals davant la llei i prohibeix les discriminacions per raó de sexe, raça, naixement i religió, però permet que les nostres oportunitats educatives o laborals siguin injustament influïdes per factors que s'escapen del nostre control, com l'estatus socioeconòmic dels pares, és a dir, instaura una igualtat d'oportunitats formal, però no real.

⁽¹⁾Vegeu: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:At-risk-of-poverty_rate_and_threshold,_2015_YB17.png.

Hi ha, doncs, raons per a qüestionar la noció formal de la igualtat d'oportunitats i elaborar concepcions alternatives. Un dels que pensaven que la versió formal era defectuosa era J. Rawls (1999; 2001). Acabem de dir que la igualtat d'oportunitats formal queda ben resumida en la imatge de la cursa. Doncs bé, per a Rawls la justícia social no demana exclusivament que determinats càrrecs i posicions socials estiguin oberts a tots els que competeixin per ells, atesos uns talents, sinó que completa aquesta concepció formal amb la idea que les nostres institucions han de garantir que tant la filla del CEO com la filla de l'obrer tinguin una oportunitat «justa», diu Rawls, d'ocupar aquests càrrecs². Però, què vol dir que tots tinguin una oportunitat justa d'assolir uns càrrecs oberts a tots en condicions de justa igualtat d'oportunitats?

Abans de res, això vol dir que tots els que tenen uns talents i una força de voluntat similars tinguin unes oportunitats equivalents d'assolir una determinada posició social amb independència de l'estatus socioeconòmic de la seva família³. Si, de petites, la filla del CEO i la filla de l'obrer tenien uns recursos interns i una ambició similars d'ésser TECO, però la filla de l'obrer va néixer en una família a la casa de la qual no hi havia més de vint llibres en total, mentre que la filla del CEO va néixer en una família en què els pares es van conèixer a la Facultat de Dret de Harvard mentre cursaven un LLM, la igualtat d'oportunitats substantiva només s'ha de complir en la mesura que totes dues tinguin les mateixes oportunitats de ser TECO. En efecte, aquesta visió material de la igualtat d'oportunitats articula la idea de Marx de la societat sense classes. Hi ha algun problema amb ella?

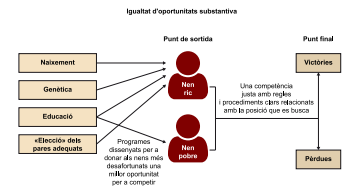
Tot i que molta gent diu compartir aquesta concepció substantiva de la igualtat d'oportunitats, fins al punt que hi ha qui n'ha arribat a parlar com la concepció «convencional» de la igualtat d'oportunitats, això probablement es deu al fet que la gent no comprèn bé les implicacions d'aquest ideal⁴.

En l'essencial, la igualtat d'oportunitats substantiva incorpora totes les exigències de la igualtat formal o davant la llei, però incorporant, a més, per a la seva realització un cert grau de mobilitat social

Això sona raonable, almenys per a una persona a la qual preocupa la desigualtat. Estem segurs d'entendre les implicacions d'aquest ideal?

Tornem a l'exemple de la filla del CEO i la filla de l'obrer. Però ara ens valdrem d'una paràbola o historieta amb propòsits didàctics. Suposem que, gràcies a una autèntica revolució igualitarista, ambdues joves viuen ara en una Espanya que ha implantat una igualtat d'oportunitats substantiva. La nova concepció de la igualtat d'Espanya requereix, per tant, igualar el terreny de joc fent que

(2) «To this end [namely, to correct the defects of formal equality of opportunity], fair equality of opportunity is said to require not merely that public offices and social positions be open in the formal sense, but that all should have a fair chance to attain them» (Rawls, 2001, pàg. 43).

Alguns elements representatius de la igualtat d'oportunitats substantiva o material

(3) És habitual referir-se a aquesta concepció de la igualtat d'oportunitats com a «levelling the playing field»; vegeu Roemer (1998).

(4) Swift (2006, pàg. 98 i següents), encara que probablement es refereixi a «convencional» entre els filòsofs polítics. Una excepció en seria Nozick (1974).

els conjunts d'oportunitats de tots els ciutadans d'Espanya siguin aproximadament iguals i que, a partir d'aquí, siguin les decisions dels individus les que provoquin uns resultats desiguals (salari, etc.).

Com sabem, els pares de la filla del CEO es van conèixer mentre cursaven un LLM a Harvard, mentre que els pares de la filla de l'obrer tot just tenien vint llibres a la sala de casa. De manera que difícilment ens sorprendrà saber que la filla del CEO va obtenir el curs passat, de mitjana, millors notes al col·legi⁵. Segurament hi ha contribuït, entre altres coses, que la mare de la filla del CEO li ha llegit sempre, cada nit, una estona abans d'anar a dormir. Darrerament, com que la filla del CEO ja no té edat perquè li llegeixin a la nit, la mare i ella veuen alguna sèrie o algun documental abans d'anar a dormir. Els dos últims mesos han hagut d'augmentar el ritme de visionament, fins al punt que han vist *The Wire*, *Borgen* i *The West Wind* en menys de tres setmanes. Però, perquè han hagut d'augmentar el ritme de visionament de sèries i pel·lícules fins a aquest punt?

⁽⁵⁾Hi ha una abundant literatura empírica que ens diu que els pares d'un estatus socioeconòmic alt parlen als fills més hores a la setmana, de mitjana, que els pares d'estatus socioeconòmics més baixos; vegeu Fernald i altres (2013).

Perquè el partit que va impulsar la revolució igualitarista a Espanya sosté una visió substantiva de la igualtat d'oportunitats que considera que les desigualtats en la distribució dels talents i les habilitats és arbitrària des d'un punt de vista moral, ja que fonamentalment és el resultat combinat de les loteries genètica (o natural) i social (o familiar). En ser conscients que llegir-los còmics o novel·les o veure sèries de televisió que contribueixen a la comprensió del funcionament del procés democràtic amb els fills, els confereix certs avantatges que els seran d'ajuda en el futur —perquè hi ha mares, com la de la filla de l'obrer, amb menys recursos que no tenen aquesta capacitat d'inversió en el capital humà dels fills—, el govern que va dur a terme la revolució igualitarista ha elaborat una proposició de llei amb l'objectiu de prohibir l'accés privilegiat a la cultura als menors de setze anys, perquè situa els nens provinents d'entorns culturals privilegiats en una posició d'avantatge respecte als nens que no han tingut tanta sort ni els llegeixen *Moby Dick* ni els posen cinema de Miyazaki. De la mateixa manera, és clar, queden prohibides activitats extracurriculars que típicament solen assumir els progenitors de famílies més aviat benestants com les classes de piano, escacs o anglès. Molta gent sembla compartir aquesta visió «convencional» de la igualtat d'oportunitats. Segurament perquè molta gent no ha pensat en les implicacions que té. I és que l'exigència que els orígens socials d'una persona no afectin les seves expectatives vitals és gairebé impossible d'aconseguir, o assolible només a costa de restringir o fins i tot suprimir la institució de la família⁶.

⁽⁶⁾En aquest mateix sentit, Arneson (2015) afirma: «Equality of Opportunity can seem an inspiring ideal or nightmarish vision of reminiscent of George Orwell's 1984».

Cartell publicitari de la pel·lícula *El viatge de Chihiro*, una de les obres mestres d'Hayao Miyazaki

1.3. La igualtat com a igualtat d'oportunitats: la noció socialista

Fins ara hem vist que l'estructura institucional dona accés a posicions socials superiors i inferiors —és a dir, la jerarquia social—, si són obertes a tothom sense que puguin donar-se exclusions per motius irrellevants des d'un punt de vista moral, com la raça, la religió o l'orientació sexual, i sense que puguin

donar-se exclusions o desigualtats en les oportunitats reals d'accedir a aquestes posicions per l'estatus socioeconòmic de naixement. Ara bé, si no ens sembla just que la filla del CEO i la filla de l'obrer gaudeixin d'oportunitats laborals, educatives o econòmiques diferents només pel fet d'haver nascut en entorns socioeconòmics diferents, per què ens sembla just que tinguin oportunitats laborals diferents només pel fet de tenir unes capacitats intel·lectuals diferents? O, en el nostre exemple, per què si haguéssim estipulat que la filla del CEO té més habilitats que la filla de l'obrer, llavors el resultat de l'exemple no ens sembla ja tan rebutjable? Al cap i a la fi, és una qüestió de mera sort bruta, exactament igual que haver nascut en una família rica o pobre.

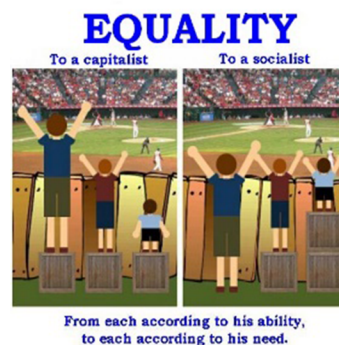
La diferència entre les dues primeres nocions de la igualtat d'oportunitats i aquesta tercera és que mentre que en les primeres la igualtat d'oportunitats era un component més dins d'una teoria de la justícia que pren les diferents posicions socials —en què unes són més desitjables i altres menys— com quelcom donat, **en la concepció de la igualtat d'oportunitats típicament socialista, l'accés a aquestes (diverses) posicions socials constitueix l'element nuclear d'aquesta teoria.** Les nocions formal i material sostenen que les posicions socials més desitjables haurien de ser accessibles per a tots els membres de la comunitat d'acord amb la regla de la igualtat d'oportunitats, però no ofereixen cap raó per la qual hauria d'existir aquesta jerarquia social en primer lloc. **En la teoria de Rawls**, que ha estat sovint considerada la defensa normativa més consistent de l'igualitarisme socialdemòcrata, **la jerarquia social (les diferències socials i econòmiques) es justifica en la mesura que maximitzi la posició dels membres més desfavorits de la societat, de manera que això els permeti participar-hi com a membres plenament cooperatius en peu d'igualtat**⁷.

La igualtat d'oportunitats del socialisme no busca respondre a la pregunta de sota quines condicions l'accés a les diferents posicions socials és just, sinó a la de sota quines condicions la distribució de béns, llibertats i oportunitats en una societat és just.

És a dir, en la seva noció més robusta, la noció que aquí hem anomenat socialista, la igualtat d'oportunitats s'ofereix com una resposta a la pregunta central de la justícia distributiva o social. I la resposta és que aquesta distribució és justa quan els recursos de l'estat han neutralitzat les desigualtats provocades per circumstàncies que s'escapen del control de l'individu (sort) i han permès les causades per factors pels quals som responsables (esforç).

El problema aquí és que si la versió material o socialdemòcrata de la igualtat justa d'oportunitats exigia un nivell d'intervenció pública considerable per a la seva plena realització —probablement implicaria restriccions en el nombre d'hores que els pares de la filla del CEO poden dedicar-li, si no directament la supressió de la institució familiar com a tal—, la noció de la igualtat

⁽⁷⁾D'acord amb la teoria de la justícia social de Rawls (1999, pàg. 72), les institucions d'una societat han de quedar organitzades de manera que els avantatges econòmics i socials: a) millorin la situació dels qui ocupen l'extrem inferior de la distribució, i b) vagin associades a càrrecs i posicions oberts a tots els individus en condicions de justa igualtat d'oportunitats

Il·lustració de la igualtat segons diferents nocions, del repartiment segons les habilitats al repartiment segons les necessitats

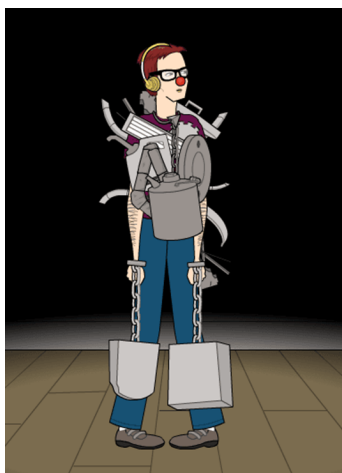
d'oportunitats més densa del socialisme porta encara més enllà aquest nivell d'intervenció. Corregir només les desigualtats que tenen origen en l'entorn social i familiar d'origen no produeix una veritable igualtat d'oportunitats — no n'hi hauria prou de tenir un funcionari de l'estat tres hores al dia a casa, fiscalitzant que els pares d'un estatus socioeconòmic alt no llegeixin tant als fills que això provoqui una desigualtat en relació amb els fills de les famílies amb menys recursos—, per la qual cosa cal redistribuir també els talents naturals. Només quan tant les desigualtats genètiques com les socials hagin estat eliminades podrem dir que s'ha assolit una veritable igualtat d'oportunitats, perquè les desigualtats existents són el reflex només de les nostres eleccions i no de circumstàncies arbitràries des d'un punt de vista moral. Què podem fer per a igualar el terreny de joc pel que fa a les desigualtats causades per la loteria genètica?

Suposem que a la comunitat on viuen la filla del CEO i la de l'obrer tothom pensa que els talents de la primera superen els de la segona. Com a resultat de la pura sort bruta, la filla del CEO tindrà una millor salut, serà més rica, més maca, més sociable, més alta, viurà més temps, tindrà més habilitats emocionals i per a la gestió de grups humans, més coordinació psicomotriu, una feina més bona, etc. Algú que s'autosituï a l'esquerra de la socialdemocràcia —el que aquí hem anomenat socialisme— pensarà que la situació és injusta perquè la filla del CEO no ha fet res per a merèixer les seves millors expectatives educatives, laborals, de salut, etc. Deu pensar que si algun dia la ciència desenvolupés una mena de paquet extra de recursos interns pel qual la gent pogués licitar, o que se sortegés entre els ciutadans, hauria de correspondre a la filla de l'obrer i no a la filla del CEO.

Però com que l'estat de la ciència i la investigació mèdica no sembla que ens permetin pensar que aquesta injecció de talents extra estigui ni tan sols a prop de ser desenvolupada, vol dir això que no podem fer res, que hem arribat a un carreró sense sortida en què tot el que podem fer és dir simplement que la vida no és justa? Perquè dissenyar una política pública que aspiri a una major igualació dels recursos interns no a partir de la millora dels talents de la filla de l'obrer, sinó de l'empitjorament dels de la filla del CEO —una intervenció quirúrgica que, com en el *Harrison Bergeron* de Kurt Vonnegut, en limiti les capacitats mentals o l'alçada, o la deixi sorda de manera que no pugui desenvolupar les seves aptituds musicals innates— no és una opció. El proper epígraf estudia una visió pragmàtica de la igualtat d'oportunitats centrada a maximitzar els conjunts d'oportunitats dels individus, sobretot els d'aquells que, com la filla de l'obrer, tenen menys oportunitats.

Harrison Bergeron

Harrison Bergeron és una obra distòpica i satírica de ciència-ficció, escrita probablement com una crítica al comunisme i al socialisme, del conegudíssim escriptor nord-americà Kurt Vonnegut, publicada el 1961 en plena Guerra Freda.

Il·lustració del *Harrison Bergeron* de Vonnegut

1.4. Igualar o crear oportunitats? Una visió pragmàtica de la igualtat d'oportunitats

La concepció de la màxima pluralitat d'oportunitats la devem a J. Fishkin (2014). Dit de manera resumida, la proposta de Fishkin consisteix a redissenyar els conjunts d'oportunitats dels individus perquè gaudeixin de tantes oportunitats com sigui possible, en cadascuna de les etapes del desenvolupament, per a perseguir els seus plans de vida. L'enfocament de la pluralitat d'oportunitats implica així un gir en la manera d'entendre la igualtat d'oportunitats, de forma que en lloc de centrar-nos a igualar el conjunt d'oportunitats de la filla de l'obrer respecte al de la filla del CEO, ara passarem a centrar el focus en com es creen, distribueixen i controlen aquestes oportunitats.

És a dir, a més de les qüestions sobre discriminació i exclusió per raons de pertinença a determinat subconjunt de la població, la concepció de la igualtat com a màxima pluralitat d'oportunitats ens convida a preguntar-nos coses com per què una societat permet als seus ciutadans perseguir certs projectes només en la mesura que hagin superat determinats obstacles o exàmens a certa edat.

Per exemple, és raonable que dos joves fills d'obrers, de disset anys cadascun, no puguin accedir a l'educació terciària només perquè són realment dolents en matemàtiques i el professor de l'assignatura del seu institut es va negar al fet que poguessin fer l'examen de selectivitat sense haver aprovat prèviament la seva assignatura de matemàtiques? O, és raonable que la gent que abandona l'escola de manera primerenca quedi, per aquest motiu, exclosa de forma gairebé permanent de les millors oportunitats d'ocupació? No podríem construir una mena de rampa d'accés secundària que millorés els seus conjunts d'oportunitats i, per tant, els seus recursos d'ocupació?

És probable que, encara que no puguem fer que els conjunts d'oportunitats de totes dues joves dels nostres exemples siguin exactament iguals, sí que puguem almenys augmentar el conjunt d'oportunitats de la més desafavorida. En lloc d'**igualar** els conjunts d'oportunitats anivellant el terreny de joc, com volen els igualitaris de la sort, Fishkin ens aconsella que, atès que igualar mil·limètricament les oportunitats de tots els individus no és possible ni segurament tampoc desitjable, centrem la nostra estratègia en **augmentar** la mida dels conjunts d'oportunitats, eixamplant o fins i tot eliminant els colls d'ampolla. El motiu que haguem de centrar la nostra estratègia a augmentar els conjunts d'oportunitats és, almenys en part, l'autonomia individual, però «no en el sentit en què la majoria de filòsofs empen aquest terme» (Fishkin, 2014, pàg. 196).

En l'enfocament de Fishkin, l'autonomia individual és inseparable de les interaccions i les normes socials que afecten els nostres sistemes de valors i creences, donen forma a la nostra capacitat psicològica de decisió i delimiten els conjunts d'oportunitats que conformen els nostres projectes de vida. L'autonomia és així un ingredient essencial del benestar individual i, tot i que no representa cap garantia d'èxit en la consecució dels nostres projectes vitals, proporciona les condicions estructurals necessàries que permeten que les persones se sentin responsables de com els va o els ha anat a la vida. Si pensem que les opcions sobre la classe de vida que les persones creuen que val la pena viure —projectes de vida, relacions i compromisos socials i personals, activitats que ens semblen valuoses, etc.— determinen com de bona o de plena és aquesta vida per a elles (Raz, 1986, pàg. 119 i 289-290), llavors l'autonomia depèn de com dissenyem els conjunts d'oportunitats disponibles per als individus. Com més estretes siguin les estructures d'oportunitat, més hauran d'adaptar-se els agents per a complir els requisits; com més àmplies siguin, més oportunitats tindran els ciutadans de perseguir un projecte de vida en el qual ells hagin estat una part autora.

D'acord, podem pensar que Fishkin té raó en què no només hauríem de tractar d'igualar, sinó també de maximitzar els conjunts d'oportunitats dels individus, sobretot els d'aquells que menys oportunitats tenen. Però, com es fa això? Quin àmbit d'aplicació té l'enfocament de la pluralitat d'oportunitats de Fishkin?

Els colls d'ampolla en els àmbits educatiu, econòmic i laboral

L'objectiu de la teoria de la igualtat d'oportunitats de Fishkin és evitar que els individus hagin de passar, al llarg de les seves vides, per punts en els quals l'estructura d'oportunitats s'estreny extraordinàriament per a poder perseguir una sèrie d'objectius molt volguts.

Fishkin il·lustra la paràbola de la «societat del gran test», en la qual hi ha diferents carreres obertes als talents de la gent, però en la qual la possibilitat d'aspirar a qualsevol d'elles depèn de superar un únic test als setze anys. Encara que persegueixen objectius molt diversos, tots els individus centraran els seus esforços a superar el «gran test», perquè les expectatives en la vida de tots ells depenen del fet que ho aconseguixin.

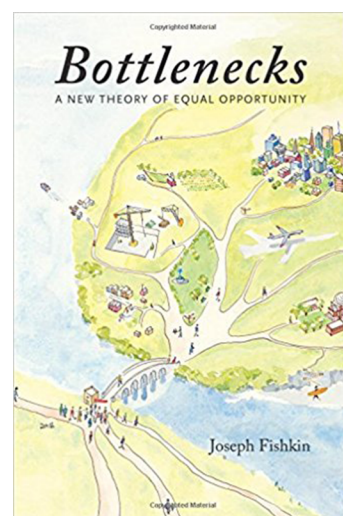
La majoria dels exemples que Fishkin estudia en el seu llibre pertanyen a l'àmbit educatiu. Això no és cap casualitat, diu, perquè una de les raons de l'interès contemporani per la desigualtat i l'educació es troba en «la percepció que a mesura que la desigualtat econòmica ha augmentat a les últimes dècades, les oportunitats s'han tornat també més desiguals» (Fishkin, 2014, pàg. 199).

A banda d'aquests colls d'ampolla en l'àmbit educatiu (*qualification bottlenecks*), Fishkin n'identifica dos més: els colls d'ampolla generats per la tinença o no d'algun bé instrumental, com ara els diners (*instrumental-good bottleneck*), i els generats per les possibilitats de desenvolupar o no en algun punt de la nostra vida les qualificacions o habilitats que posseïm (*developmental bottleneck*). Tindríem, doncs, tres tipus de coll d'ampolla en els àmbits educatiu, econòmic i institucional. Per què precisament aquests tres àmbits? Tot i que és una idea que Fishkin no desenvolupa, l'epígraf següent suggereix que podem incloure els determinants de les nostres oportunitats en la vida en aquestes tres categories.

Què determina les oportunitats d'una persona a la vida?

Tornem a l'exemple de la filla del CEO i la filla de l'obrer. Dèiem que, tot i tenir una ambició i intel·ligència similars, la filla del CEO havia accedit a estudis universitaris i la filla de l'obrer no, i que si hagués tingut un ambient familiar adequat, la filla de l'obrer probablement podria haver acabat un grau sense gaire problemes. Què és, llavors, el que determina les oportunitats a la vida de la gent? Bàsicament un conjunt de determinants que podem dividir en tres grans grups:

- Els **recursos interns**. S'hi inclouen la intel·ligència, el caràcter, la bellesa, el talent musical, la força física, la salut, les habilitats, socials, etc., i també la corresponent absència de tot això. Totes les persones tenim un «lot» de talents naturals o recursos interns.

Portada del llibre *Bottlenecks* de Joseph Fishkin

- Els **recursos externs**. S'hi inclouen totes les nostres fonts d'ingressos i el nostre patrimoni, i també la corresponent absència de tot això —el nostre lot de recursos externs pot ser zero o fins i tot negatiu, per raó de crèdits no satisfets, hipoteques, deutes de joc, etc. Alguns autors hi inclouen també la riquesa heretada de les generacions anteriors, com les platges, els aeroports públics o fins i tot l'ètica del treball⁸.
- Els **recursos socials o institucionals**. El que puguem fer amb els nostres recursos interns i externs depèn de l'estructura social o institucional en què visquem. S'hi inclouen les lleis, els costums, la cultura, les tradicions i el desenvolupament tecnològic i material —i també, de nou, l'absència de desenvolupament tecnològic i prosperitat econòmica. Tot allò, en definitiva, que afecti l'ús que podem fer dels nostres recursos externs i interns.

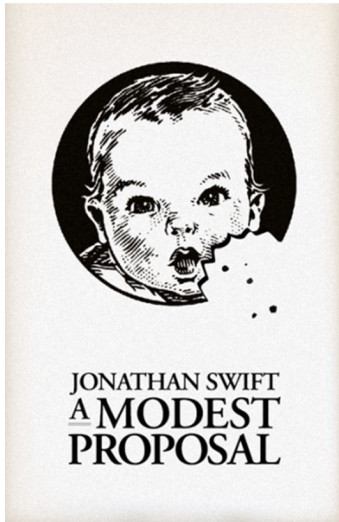
⁽⁸⁾«External endowments [...] include whatever usable external object in the broadest sense individuals receive access to. Such material objects as factories and stamp collections, private houses and public bridges, such immaterial objects as nursery rhymes and computer programs, the work ethic and nuclear technology constitute external assets on a par with beaches, pumpkins, and parrots» (Parijs, 1995, pàg. 101).

Tornem de nou a la filla del CEO i la filla de l'obrer. Dèiem que probablement molta gent consideri que «hi ha alguna cosa que no funciona correctament» en el sistema quan la nostra classe social fa que sigui relativament infreqüent que accedim a la universitat si som la filla de l'obrer (25%), és a dir més aviat la norma quan som la filla del CEO (75%). Per què podríem pensar que hi ha alguna cosa que no funciona correctament? La nostra intuïció pot ser que a causa de factors que s'escapen del seu control, com l'educació o els ingressos dels pares, la filla de l'obrer no gaudirà de coses que molta gent aprecia de la universitat, com les experiències socials i educatives que ofereix, les beques Erasmus o l'increment en la capacitat adquisitiva —prima salarial— que comporta. Suposem que creiem que, en efecte, hi ha «alguna cosa aquí que no està bé». Què podríem fer?

Algú podria pensar que allò que, com a societat, li devem a la filla de l'obrer és una compensació operada a partir d'una transferència en efectiu per pagar-li a l'edat en què hagués hagut d'acabar la universitat. Però, fins ara ningú no ha proposat res semblant, i, si ho fes, probablement seria vist com una variant moderna de la «proposta modesta» de Jonathan Swift: és a dir, com una sàtira de la ineficàcia de l'actuació pública. Compensar la gent que, com la filla de l'obrer, ha abandonat de manera primerenca l'educació —tancant-se així bona part de les portes a les ocupacions de qualitat—, no sembla l'actuació pública més eficaç.

Una proposta modesta

El 1729, Jonathan Swift va publicar una sàtira titulada *Una proposta modesta per a evitar que els fills de la gent pobre es converteixin en una càrrega per als pares o per al país*, i perquè siguin útils per al públic, en la qual suggereix que els irlandesos podrien alleujar els seus problemes econòmics venent els fills com a menjar per als rics. El llibre satiritza hiperbòlicament no només les actituds del públic general cap als pobres, sinó també la política del Govern anglès cap a Irlanda.

Portada del llibre *Una proposta modesta* de Jonathan Swift

Encara que bona part de la filosofia i economia normatives dels últims trenta o quaranta anys s'ha centrat en qüestions de justícia distributiva, és probable que no s'hagi dedicat gaire atenció a què fer un cop hem detectat un cas d'injustícia. Segurament perquè s'assumia que allò que demanava la justícia, en tots els casos, era compensar *ex post*. I és que aquesta solució és la que es desprèn de manera més o menys directa de la concepció de la justícia social que han defensat la majoria d'economistes (normatius) que s'han preocupat per les qüestions distributives: la justícia de com «créixer primer i (re)distribuir després».

2. La justícia social de com «créixer primer i (re)distribuir després»

Si entréssim en un bar o en una cafeteria i preguntéssim a la gent si està d'acord amb afirmacions com «Tothom hauria de tenir prou per a cobrir almenys les seves necessitats més fonamentals», o «No és just que hi hagi gent al carrer que passi gana», o fins i tot «A tothom se li hauria de concedir, com un dret, una renda per sobre del llindar de la pobresa», molts, potser la majoria, dirien que sí, que hi estan d'acord.

Suposem que això fos així. És a dir, suposem que fos veritat que el 2017 la majoria de barcelonins o catalans haguessin estat molt d'acord amb la idea que l'estat hauria de garantir a tots els ciutadans, com un dret, els recursos necessaris per a fer tres àpats al dia. Fins i tot si això fos així, hi ha moltes maneres en què l'estat podria tractar de satisfer aquesta demanda. Una opció seria satisfer-la de manera directa implantant un programa inspirat en els *food stamps* dels Estats Units. Una altra seria fer-ho de manera indirecta, adoptant una sèrie de mesures que afavoreixin el creixement econòmic, perquè segons alguns economistes, els beneficis que van a parar a les mans dels més rics acaben per filtrar-se (*trickle-down*) fins als més pobres. Si volem millorar la vida dels pobres, millorem primer la dels rics.

Vinyeta escèptica amb les *trickle-down economics*

Com es veu, **estar d'acord amb els objectius no garanteix estar-ho amb els mitjans per a assolir-los**. L'estratègia preferida per la majoria d'economistes que han prestat atenció a les qüestions sobre justícia distributiva, es resumeix en l'eslògan «Créixer primer i distribuir després». La veritat és que, com a eslògan, resulta una mica crític, així que convé algun aclariment.

Fem una mica d'història. Durant els anys de la Guerra Freda semblava que hi hagués dues «coses» de gairebé tot. Dues estacions espacials internacionals, dos genis dels escacs, com Fischer i Spassky, dos botons vermells que activaven l'infern nuclear i..., és clar, dues concepcions de la justícia social o distributiva: la igualtat de resultats i la igualtat d'oportunitats. La primera jugava en el bàndol soviètic i la segona en el bàndol occidental. Per què? Perquè es va assumir que la noció marxista de la justícia social segons la qual cadascú ha d'aportar al PIB del seu país d'acord amb els seus talents productius i ha de rebre en funció de les seves necessitats, exigia igualar al final de la cursa, i no tant quan estem en els blocs de sortida.

La noció del bàndol occidental s'acomodava bé a l'ideal formal (liberal) d'igualtat d'oportunitats que ja hem vist i que, com sabem, es limita a garantir que ningú no surti cinc metres per davant ni cinc metres per darrere. Després de la caiguda del mur de Berlín, no és gaire arriscat dir que la Guerra Freda va tenir un vencedor més o menys clar, que va ser el bàndol liberal-occiden-

tal⁹. Així que no és estrany que la noció de la justícia social que va acabar imposant-se o interpretant-se com la més correcta fos la occidental. És a dir, la justícia social com a igualtat d'oportunitats formal, en la qual el fet que uns corredors arribin a la meta abans que uns altres és just perquè les diferències a la línia d'arribada són el reflex dels nostres gustos o el nostre esforç.

⁽⁹⁾En un conegudíssim assaig titulat «El final de la història», que posteriorment es va publicar com a llibre, Fukuyama (1989, pàg. 4) afirma: «What we may be witnessing is not just the end of the Cold War, or the passing of a particular period of post-war history, but the end of history as such: that is, the end of point of mankind's ideological evolution and the universalization of Western liberal democracy as the final form of human government».

Si passem de la teoria a la pràctica, en el pla institucional la igualtat d'oportunitats es fa operativa per mitjà d'una divisió del treball entre mercats i estat, de manera que els primers s'encarreguen de la producció i el segon de la distribució.

Per què? Perquè llevat que, com vam comentar anteriorment, vulguem acabar tenint un coeficient de Gini baixíssim però els supermercats buits, no podem prescindir dels senyals que envien els mercats. Un cop els mercats han fet el pastís el més gran possible (eficiència), l'estat s'assegura que els resultats no siguin tan desiguals que algú ni tan sols arribi a la meta (igualtat).

Aquesta és la noció que trobem en la idea de créixer primer i distribuir després. Omplim primer els supermercats i ja veurem després quin és l'esforç redistributiu que ha de fer l'estat. Però, com es fa això? És a dir, com garanteix l'estat que tothom pugui fer tres àpats al dia?

L'estat del benestar que es construeix després de la Segona Guerra Mundial és una màquina gegant d'impostos i transferències. Justificat sobre el principi que tenim bones raons per a igualar els agents en el punt de sortida, el govern recapta primer impostos i després ofereix una sèrie de serveis i transferències. Els impostos de vegades obeeixen al principi de capacitat d'econòmica — i llavors incorporen una lògica redistributiva, com passa amb el IRPF—, i de vegades no —com passa amb l'IVA, que obeeix al principi de proporcionalitat i no de progressivitat. Amb les transferències passa una cosa semblant: de vegades atenen al principi d'universalitat —i llavors tenen un impacte fortament redistributiu, com passa amb les rendes mínimes— i altres no —atenen més aviat al principi de contribució prèvia, com passa amb les pensions.

Si assumim que l'objectiu és una societat més igualitària, l'estratègia redistributiva es basa en la idea que la millor manera d'aconseguir aquest objectiu no és interferir en el funcionament dels mercats, que són un mecanisme raonablement eficient d'assignació de recursos, sinó emprar els recursos de l'estat per a corregir-ne els resultats mitjançant la transferència de rendes d'uns individus a uns altres.

Aquesta estratègia va donar molt bons resultats a les tres dècades posteriors a la Segona Guerra Mundial per raons que s'expliquen a continuació. Però, des de fa alguns anys s'enfronta a alguns problemes.

Els límits de «créixer primer i (re)distribuir després»

Analitzarem tres límits de la noció de la justícia social com «créixer primer i distribuir després»:

- el canvi en el discurs sobre la redistribució
- el funcionament dels mercats
- la globalització

La idea de la redistribució necessita els impostos per a ser operativa. És sobradament conegut que els tipus marginals a països com França, Alemanya, Regne Unit o els Estats Units eren molt elevats a les quatre dècades que van del 1935 al 1975, i arribaven en alguns casos al 90%¹⁰. Doncs bé, a «The Rhetoric of redistribution», B. Jackson comença dient que els èxits distributius històricament aconseguits per l'estat del benestar no són només el producte de la pressió popular i el consell d'intel·lectuals favorables a aquestes mesures, sinó també el resultat d'un discurs provinent dels líders polítics i adreçat a persuadir l'electorat dels beneficis d'aquestes mesures¹¹. Els últims anys, però, afegeix Jackson, aquesta retòrica a favor de millorar les condicions de vida dels pobres i tancar la bretxa entre els (més) rics i els (més) pobres ha estat absent en el discurs dels líders dels partits que històricament han sostingut l'estat del benestar. Si alguna cosa ens ensenya la història política més recent, conclou Jackson, és que el discurs del llibertarisme més extrem d'avui pot convertir-se en la política governamental de demà¹².

⁽¹⁰⁾El que és molt menys conegut és que aquests tipus confiscatoris no eren tan generalitzats com podria semblar. El 1935, Franklin D. Roosevelt va elevar el tipus fins al 79% (des del 63%) i va incrementar el tram fins als cinc milions (des del milió de dòlars). Però, com observava B. Bartlett (2009) en una columna de *Forbes*, en realitat aquest tipus confiscatori només s'aplicava a una persona a tots els Estats Units: John D. Rockefeller.

⁽¹¹⁾Vegeu Jackson (2009).

(12) Pel que aquí ens interessa, el discurs llibertari considera tot impost una forma de robari institucionalitzat. En un text sobre els fonaments normatius de la tributació, un dels principals exponents del pensament llibertari, M. Rothbard (1997, pàg. 56), ho expressava així: «We contend here [...] that the model of government is akin, not to the business firm, but to the criminal Organization, and indeed that the State is the organization of robbery is systematized and writ large [...] The State benefits itself at the expense of its robbed victims. The State is, therefore, a centralized, regularized organization of theft.»

En segon lloc hi ha la qüestió relativa al funcionament dels mercats. La idea de deixar la producció als mercats perquè, al cap i a la fi, aquests són un mecanisme raonablement eficient d'assignació de recursos —i, en tot cas, més eficient que el planificador omniscient—, es basa en la presumpció del funcionament correcte dels mercats. No obstant això, algunes anàlisis (Kumhof i altres, 2015; Stiglitz, 2012) suggereixen que una part no menyspreable de les desigualtats d'avui es deu a activitats d'extracció de rendes i altres forats de mercat¹³. Si almenys una part de l'increment de la dispersió en les rendes primàries es deu al fet que els mercats no són competitiu, llavors el marge per a la intervenció *ex ante* en el funcionament i disseny dels mercats s'amplia¹⁴.

En tercer i últim lloc hi ha les restriccions pressupostàries que enfronten avui els governs. De la mà de la globalització, des del 1950 el producte mundial brut —suma del producte nacional brut de tots els països— s'ha multiplicat per set, i la renda *per capita*, per tres. En la direcció apuntada per aquestes dades, al maig del 2001 el Banc Mundial va publicar el seu informe *Globalization, Growth and Poverty: Building an Inclusive World Economy*, en el qual es destaca la conclusió següent: com a resultat dels processos associats a la globalització, la pobresa ha baixat al voltant dels dos-cents milions de persones en el període comprès entre el 1980 i el 1998, entenent la pobresa com el consum menor o igual a un dòlar nord-americà. Què hi ha de dolent, llavors, en un procés que segurament ha estat la major arma contra la pobresa de la història?

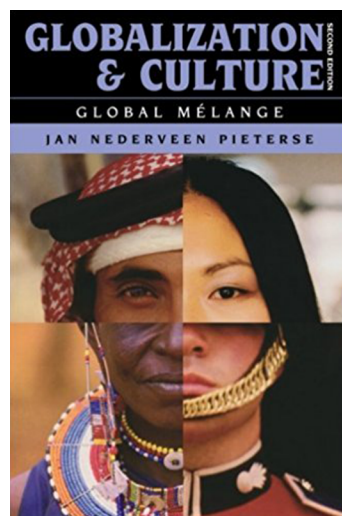
B. Milanovic obre el seu últim llibre *Global Inequality* amb una pregunta: «Qui són els guanyadors de la globalització?».

Els majors guanys els trobem en dos grups: els individus més rics dels països més rics (OCDE) i una nova classe mitjana global emergent, composta d'una manera fonamental per les classes mitjanes dels països asiàtics, predominantment la Xina, però també Tailàndia, Vietnam i Indonèsia.

Però, la coneguda «corba de l'elefant» de Milanovic que hem vist en el mòdul «Tipologia i dimensions de la desigualtat» mostra que mentre que alguns grups de població han guanyat amb la globalització, a altres no els ha anat tan bé. Aquest és el cas de les classes mitjanes i mitjanes-baixes dels països de l'OCDE. La globalització ha augmentat els ingressos de la població mundial (en termes

(13) D'acord amb Kumhof i altres (2015, pàg. 1.218): «The [2007] crisis is the ultimate result, after a period of decades, of a shock to the relative bargaining powers over income of two groups of households, investors who represent the top 5 % of the income distribution, and whose bargaining power increases, and workers who represent the bottom 95 % of the income distribution.»

(14) En el mateix sentit, vegeu Hacker (2014).

Portada d'una monografia que tracta l'aspecte cultural de la globalització

agregats), però els estats del benestar no han estat capaços d'assegurar una (re)distribució dels guanys que arribi als qui hi han perdut —o no hi han guanyat.

No només això, **sinó que, a més, la globalització ha imposat importants restriccions pressupostàries als governs.** En un article titulat «How globalization affects tax design», Hines i Summers (2009) sostenen que els canvis econòmics associats a la globalització han intensificat les pressions pressupostàries de les democràcies industrials, ja que d'una banda han augmentat la demanda de despesa pública —els «perdedors de la globalització»—, mentre que de l'altra ha fet més costós per a aquests mateixos governs recaptar els ingressos fiscals —per motiu de la major mobilitat internacional de l'activitat financera. Aquesta circumstància determina, conclouen Hines i Summers, que els propers anys els sistemes tributaris de les economies industrials probablement evolucionaran augmentant la fracció de la recaptació deguda als impostos indirectes i disminuint la dels directes. Si això es verificués, aquesta evolució suscitarà importants reptes distributius per a aquests governs. Perquè hi ha un cert consens entre els economistes sobre el fet que la tributació indirecta pateix certes limitacions a l'hora de corregir desigualtats. Dit d'una altra manera: l'IVA, el principal impost indirecte en les economies industrials, té moltes vegades efectes regressius.

Però, llavors, si d'una banda és un fet ben documentat que la desigualtat ha augmentat en moltes economies de l'OCDE durant les últimes tres o quatre dècades, de l'altra la versió més popular de la justícia social es troba amb alguns problemes per a actuar contra aquestes desigualtats. Què fem? Com podríem actualitzar aquesta noció de la justícia social per al segle XXI, per a un món globalitzat?

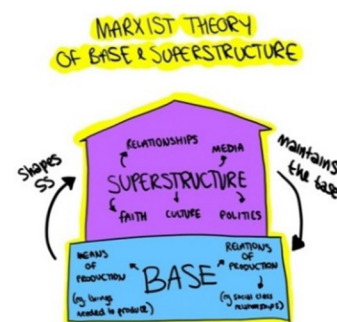
3. La justícia social en un món globalitzat

Hi ha moltes coses que un govern preocupat per l'increment de la desigualtat podria fer. Però d'acord amb el premi Nobel d'economia J. Heckman (2012), en realitat podem incloure totes aquestes mesures en dues grans estratègies: redistribuir i predistribuir.

D'acord amb aquest enfocament, que tendeix a veure les dues estratègies com a alternatives abans que com a complementàries, les polítiques redistributives no requereixen gaire explicació, perquè són les que els països industrialitzats han estat emprant i estenent des del final de la Segona Guerra Mundial. Però, com acabem de veure, la justícia social de com «créixer primer i (re)distribuir després» s'enfronta des de fa temps a alguns problemes.

És aquí on sorgeix la idea de la predistribució. Si l'estat s'enfronta a algunes dificultats per a contenir els increments de la desigualtat corregint els resultats del mercat *ex post*, per què no intentar que el mercat produeixi resultats més igualitaris *ex ante*? Aquí, el primer que cal dir és que la idea és poc innovadora. Ja en la *Crítica al Programa de Gotha*, Marx (1979, pàg. 19) afirma: «[...] és equivocat en general prendre com a essencial l'anomenada distribució i posar-hi l'accent, com si fos el més important. La distribució dels mitjans de consum és, en tot moment, un corol·lari de la distribució de les mateixes condicions de producció». Més encara, durant la seva etapa d'expansió —és a dir, en l'època que es correspon aproximadament amb les *Trente Glorieuses*—, les polítiques de l'estat del benestar van tendir a promoure la intervenció de l'estat per a reequilibrar l'equilibri en el mercat i, per tant, en els salaris, mitjançant polítiques de comprensió salarial (intervenint el sistema de preus mitjançant la legislació sobre salari mínim) i el reforçament del poder de negociació dels treballadors (sindicats). Quin és llavors el nucli de les propostes redistributives contemporànies?

La font més immediata quan parlem de predistribució és el polítòleg J. Hacker, concretament el seu article «The institutional foundations of middle-class democracy» (2011). Com a *Winner-Take-All Politics* (Hacker i Pierson, 2010), el punt de partida de Hacker és el que ell anomena el «gran gir» (*the great reversal*); és a dir, si durant les tres o quatre dècades que van seguir la Segona Guerra Mundial l'economia i els ingressos de totes les classes socials van augmentar al mateix ritme, a partir de la dècada de 1970 els fruits del creixement passen a concentrar-se en l'extrem superior de la distribució.

Vinyeta resum dels elements centrals de la teoria marxista

La temptació és creure, diu Hacker, que aquest «gran gir» respon a forces impersonals del mercat com el canvi tecnològic (Goldin i Katz, 2008), quan el que en realitat provoca aquest gran gir és, diu Hacker (2011, pàg. 33), «la manera com han canviat les "regles del joc" de l'economia i de la política».

Ara bé, com dèiem, l'economista J. Heckman —un dels economistes que han liderat la literatura empírica sobre els retorns de la inversió en capital humà, sobretot els primers anys de la vida—, també s'ha ocupat de la redistribució en un número especial de la revista *Boston Review* dedicat a la mobilitat social (Heckman, 2012). En el que resta d'apartat veurem que, en referir-nos a la mateixa noció de (justícia social com a) redistribució, es tracta de versions o enfocaments diferents d'una mateixa qüestió.

3.1. Impulsar l'eficiència: la redistribució liberal

Segurament, la política que millor realitza en el pla institucional la noció de la justícia social de l'enfocament de la redistribució és l'educació infantil en l'etapa —sobretot de zero a tres anys¹⁵.

⁽¹⁵⁾Altres autors s'han referit a aquest enfocament com a «inversió social». Tal com ho caracteritzarem en aquest epígraf, la versió liberal de la redistribució i la inversió social són dos enfocaments que presenten tants solapaments que podríem emprar-los de manera pràcticament intercanviable. Vegeu del Pino (2014).

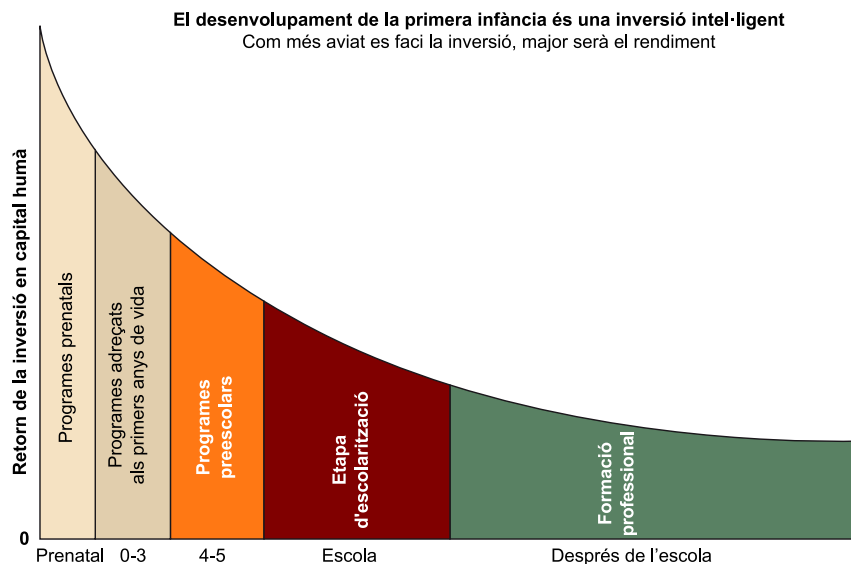
J. Heckman va rebre l'encàrrec d'escriure l'article principal en un número de la revista nord-americana *Boston Review* dedicat a la mobilitat social. L'article de Heckman descansa en dues constatacions:

- La circumstància del naixement és la principal font de desigualtat avui als Estats Units. La societat nord-americana està dividida entre gent amb formació i sense, i els orígens d'aquesta divisió es troben en les experiències de la nostra infància més primerenca.
- Hi ha força estudis provinents d'experiments que demostren que els programes d'educació infantil tenen efectes substancials i positius sobre l'acompliment escolar, el desenvolupament laboral i el comportament social —efectes que, a més, persisteixen molt de temps després de finalitzats els programes.

L'article es tanca amb una recomanació: tot i les moltes crides al fet que, en un context de baix creixement i elevada desigualtat, s'incrementi l'esforç redistributiu, els responsables de polítiques farien bé de no fer cas a aquestes crides a favor de la redistribució i apostar per la redistribució —«Predistribution, Not redistribution» és el títol de l'apartat que serveix de conclusió en l'article de Heckman. Per què?

En allò fonamental, pel fet que la redistribució segurament redueix la desigualtat social en un moment determinat, diu Heckman, però no contribueix, per si mateixa, a millorar els nivells de mobilitat o inclusió social a llarg termini. Perquè, com es mostra en el gràfic 1, el retorn de la inversió en capital humà adopta la forma d'una corba decreixent, de manera que com més tardem a fer la inversió, menor en serà l'eficàcia (i viceversa).

Gràfic 1. Retorn de la inversió en educació

Malgrat allò que té de suggerent l'argument de Heckman, en realitat l'oposició entre redistribució i redistribució que proposa en el seu article està, analíticament almenys, mal plantejada. Fixem-nos en el tipus d'intervenció favorit de Heckman: els programes d'educació infantil del tipus Perry Program. Al contrari del que pensa Heckman, l'educació infantil pública és una estratègia redistributiva —ja que iguala el capital humà que després recompensa el mercat laboral— i redistributiva —més redistributiva en les etapes inicials, en què hi ha alumnes provinents de totes les classes socials.

A diferència del que sosté Heckman, el contrari de redistribució no és redistribució, sinó el que podríem anomenar «postdistribució», és a dir, la idea que les polítiques socials arriben massa tard, quan, per exemple, l'exclusió social per una aturada de llarga durada és ja un fet.

L'educació preescolar en l'etapa de zero a tres anys és una mesura redistributiva, però també redistributiva, almenys quan decidim finançar-la sobre la base d'un sistema tributari informat, entre altres, pel principi de capacitat econòmica. A la taula 2 podem veure un resum de les estratègies distributives.

Taula 2. Resum de les estratègies distributives (per mitjans i per fins)

Mitjans	Objectius	
	Igualar oportunitats <i>ex ante</i>	Igualar resultats <i>ex post</i>
Finançament via impostos ¹⁶	Predistribució redistributiva (ex.: llars d'infants públiques)	Postdistribució redistributiva (ex.: prestació d'atur, renda mínima d'inserció)
No finançament / no finançament via impostos	Predistribució no redistributiva (ex.: negociació col·lectiva)	Postdistribució no redistributiva (ex.: dividend social Alaska ¹⁷)

Font: Barragué (2017)

Les estratègies de redistribució tradicionals han tendit a auxiliar o rescatar aquells qui han patit alguna desgràcia, com la desocupació o un accident que els impedeix obtenir ingressos per si mateixos. Probablement és cert, com afirma Heckman, que en molts casos aquesta assistència pública arriba massa tard. Però, defensar la via predistributiva no vol dir que haguem d'abandonar la via redistributiva —perquè no són estratègies alternatives, sinó complementàries, com mostra l'exemple dels programes d'educació preescolar de tipus Perry—, ni tampoc que la inversió primerenca en capital humà sigui l'única manera de redistribuir. Pel que fa a la primera qüestió, és important insistir que la idea central de la predistribució no està relacionada amb quant cal gastar, sinó amb quan es fa. Des de l'esquerra, alguns crítics —assumint el plantejament de Heckman— han assenyalat que, encara que benintencionats, els defensors de l'igualitarisme predistributiu segurament donem arguments a la dreta: triar més predistribució és triar menys redistribució. Però, com dèiem, aquest plantejament, fins i tot en els textos del mateix Heckman, és analíticament erroni.

Un govern que aprova un programa per a universalitzar progressivament l'educació infantil en l'etapa de zero a tres anys incrementa la predistribució i la redistribució simultàniament. Prevenir (intervenir *ex ante*) és necessari, però no suficient, perquè la gent que pateix infortunis que li impedeixen obtenir rendes per si mateixa cal guarir-la (intervenir *ex post*).

3.2. Impulsar la igualtat: la predistribució socialdemòcrata

Si la noció liberal de la predistribució descansa en la idea de deixar fer els mercats i reduir la intervenció dels poders públics en l'economia, perquè els mercats, en general, funcionen bé, la concepció socialdemòcrata suggereix abandonar la «fantasia del lliure mercat» (Hacker, 2014) segons la qual els mercats es creen sols, es regulen sols, s'estabilitzen sols i es legitimen sols. Atès que els mercats (de vegades) fallen, continua l'argument, la noció socialdemòcrata de

⁽¹⁶⁾Vist des de l'altre costat, una manera aproximadament igual d'expressar el mateix seria dir que les mesures redistributives impliquen despesa pública, mentre que les no redistributives, en general, no.

⁽¹⁷⁾Encara que precisament les divergències a l'hora d'identificar els recursos externs que formen part de l'herència comuna rebuda —i l'explotació és, per tant, susceptible de ser gravada per la comunitat per a fer política social amb aquesta recaptació— és el que dona lloc a diferents polítiques redistributives dins de l'igualitarisme dels recursos externs (*asset based egalitarianism*), aquesta és la idea subjacent de les propostes sorgides a la dècada de 1990 de renda bàsica de P. Van Parijs (1995) i de capital bàsic de B. Ackerman i A. Alstott (1999).

la redistribució afirma que, en lloc d'acontentar-nos de corregir merament els seus resultats *ex post*, hauríem de mirar de millorar el funcionament dels mercats *ex ante*.

En *La paradoxa de la globalització*, D. Rodrik (2011) explica que al final del segle XVII Pierre Esprit Radisson i Médard Chouart des Groseilliers van viatjar des del nord del Quebec —a la part que llavors es deia Nova França— fins a Londres en cerca de patrocinadors per a establir una ruta marítima que, partint des d'Anglaterra, creués l'Atlàntic i arribés fins a la badia de Hudson per comerciar, inicialment, amb pells de castor. A Londres, van recollir el patrocini del príncep Rupert, nebot de Carles II d'Anglaterra i, com Radisson i Des Groseilliers, aventurer també. Després de passar l'hivern del 1668 al Canadà, l'embarcació Nonsuch va tornar a Anglaterra a l'octubre del 1669 amb un bon carregament de pells de castor.

Després de demostrar que el pla de negoci funcionava, Radisson i Des Groseilliers van intentar obtenir drets de monopoli dels territoris de la badia de Hudson explorats —d'acord amb la filosofia econòmica mercantilista del moment, el comerç de pells al Quebec estava organitzat com un monopoli destinat a generar els màxims beneficis a la Corona francesa. El 2 de maig del 1670 la Corona d'Anglaterra va concedir al príncep Rupert, Radisson i Des Groseilliers un privilegi pel qual s'establí la Companyia de la Badia de Hudson, que permetia a l'empresa així creada «fer guerres, promulgar lleis i administrar justícia [i] al segle XIX, fins i tot va arribar a emetre el seu propi paper moneda, que es va convertir en moneda de curs legal a les zones que controlava» (Rodrik, 2011; pàg. 28).

Aquesta història vol mostrar que la idea veritablement revolucionària de deixar fer els mercats i restringir la intervenció de l'estat per corregir després, perquè els mercats, en general, funcionen bé, sorgeix més tard, com un dels principals fruits de la Il·lustració escocesa, perquè durant tota l'etapa dominada per la filosofia econòmica mercantilista «l'economia era una eina de la política i viceversa» (Rodrik, 2011; pàg. 30). Segons la narrativa del liberalisme econòmic escocès, els monopolis concedits per privilegi reial eren un llast, i és la competència, més que la posició de domini, la font del creixement econòmic. La visió dels economistes tendeix avui a apropar-se menys a la dels mercantilistes i més a la d'Adam Smith, per a qui l'activitat de l'estat havia de cenyir-se a l'administració de justícia, la defensa nacional i la protecció del dret de propietat.

Una mica més de dos segles després que Adam Smith publicqués *La riquesa de les nacions* (1776), Alan Greenspan, el president de la Reserva Federal dels Estats Units entre el 1987 i el 2006, publicava les seves memòries, *L'era de les turbulències* (2008). Greenspan (2008, pàg. 235) s'hi declara «un republicà llibertari de tota la vida» i afirma que allò que el va decidir a «implicar-se» en la campanya de Ronald Reagan va ser el tipus particular de conservadorisme que defensava aquest últim: un conservadorisme que «consistia a dir que l'amor

Companyia de la Badia de Hudson en l'actualitat

amb mà dura és bo per a l'individu i bo per a la societat [...]. No és que no hi hagués comprensió per a les persones que, sense tenir la menor culpa, es trobaven en dificultats; tampoc no es trobaria ningú més desitjós d'ajudar en persona els oprimits que els llibertaris; però aquest no era el paper del Govern, segons Reagan. *L'amor amb mà dura, a la llarga, és amor*» (*ibidem*, pàg. 104).

El problema és que aquesta dicotomia entre mercats i estat suggerida primer pel liberalisme econòmic d'arrel escocesa i emfatitzada després pel llibertarisme d'inspiració austríaca és errònia i confon més que no pas aclareix.

Els mercats i els estats no són substitutius, sinó complementaris, perquè per tal que hi hagi mercats —és a dir, on hi ha intercanvi comercial— hi ha d'haver regles¹⁸. Ara bé, no és només que l'estat sigui necessari per a l'existència del mercat —visió del mal menor—, sinó que és probable que hi hagi raons de legitimitat que donen suport a aquesta complementarietat.

(18)Com diu Rodrik (2011, pàg. 35): «Pensem en totes les coses que donem per fet que són absolutament essencials perquè tingui lloc el comerç. Hi ha d'haver alguna manera [...] de reunir totes dues parts per a fer la transacció. Hi ha d'haver un mínim de pau i seguretat perquè puguin comprometre's en un comerç sense riscos per a la vida i la llibertat [...]. En qualsevol forma d'intercanvi que no sigui la barata, hi ha d'haver un mitjà d'intercanvi fiable [...]. El venedor ha de tenir (i ser capaç de demostrar) uns drets clars de propietat sobre els béns que ven i ha de tenir capacitat per a transferir aquests drets al comprador. Hi ha d'haver un tribunal de justícia o un altre mitjà que garanteixi el compliment del contracte que subscriu totes dues parts [...]. Hi ha d'haver protecció enfront de terceres parts que intentin bloquejar l'intercanvi o impedir-ho. Podria seguir, però segurament la idea ja queda clara».

En la majoria de democràcies industrials, el pes del sector públic com a percentatge del PIB ronda el 45%. Però, fa menys de cent anys aquest percentatge no arribava al 20%. Què va motivar l'increment de la dimensió dels governs de les democràcies industrials durant les tres o quatre dècades posteriors al final de la Segona Guerra Mundial? En un article clàssic, D. Cameron (1978)¹⁹ troba una correlació positiva entre l'obertura del país al comerç internacional i la mida del govern.

Taula 3. Importància relativa dels determinants econòmic, fiscal, polític, institucional i internacional en l'expansió del sector públic

Increment total en els ingressos del govern com a percentatge del PIB (1960-1975)			
	Correlació simple	Coefficient de regressió	Coefficient beta*
Despesa pública com a percentatge del PIB (1960)	,35	0,11 (0,46)	0,10
Percentatge d'increment anual mitjà (1960-1975)	-,31	0,06 (0,09)	0,02

Font: Extret de Cameron (1978)

*El coeficient beta és el coeficient de regressió estandarditzat.

Els partidaris del llibertarisme s'autodefineixen al marge de les opcions polítiques d'esquerra o dreta

(19)En uns comentaris al seu article fets gairebé trenta anys després de la seva publicació, Cameron (2006, pàg. 677) observa: «the [1978] article started as a long paper on distributional inequality in the advanced capitalist societies [...]. Using OECD data on the post-tax distribution of income in 12 countries, I found that [...] the extent of and growth in extractive capacity of the state, defined in terms of the ratio of all public revenues to GDP, and the extent of and growth in the extractive capacity were closely associated with the degree of distributional equality». Cameron ha actualitzat fa poc el seu treball (Cameron i Kim, 2006).

Increment total en els ingressos del govern com a percentatge del PIB (1960-1975)			
	Correlació simple	Coefficient de regressió	Coefficient beta*
Percentatge del total de la recaptació provinent d'impostos indirectes i contribucions a la Seguretat Social (1960)	-,23	-0,06 (0,68)	-0,12
Percentatge de la base electoral del Govern composta per partits laboristes o socialdemòcrates (1960-1975)	,60	0,07 (1,75)	0,34
Percentatge del total de la recaptació provinent de l'Administració central (1960)	,21	0,08 (0,97)	0,17
Exportacions i importacions de béns i serveis com a percentatge del PIB (1960)	,78	0,13 (3,22)	0,58

Font: Extret de Cameron (1978)

*El coeficient beta és el coeficient de regressió estandarditzat.

Com es mostra a la taula 3, hi ha dues variables que es correlacionen significativament. Una és l'existència de partits socialdemòcrates o laboristes al Govern dels Estats Units. En efecte, el pacte socialdemòcrata posterior a la Segona Guerra Mundial va significar que els treballadors contribuïrien a augmentar la dimensió del govern mitjançant la via tributària fonamentalment de l'IRPF, però que a canvi els estats s'encarregaven de mantenir la plena ocupació i una xarxa de seguretat (*safety net*) per a aquells que es quedessin fora dels mercats laborals. Però, encara més fort que aquesta és la correlació entre dimensió de govern i obertura al comerç exterior. Per què? Què explica una correlació *a priori* tan estranya?

En efecte, aquesta és una correlació contraintuïtiva si les nocions bàsiques sobre economia que un maneja les ha adquirint llegint els economistes de l'escola austríaca. Però, no cal ser un *nerd* de les estadístiques per a saber que són les economies més avançades les que tenen uns governs més grans. L'anàlisi de Cameron identifica l'efecte d'aquesta correlació: l'obertura al comerç internacional. Però, què és allò que explica l'existència de la correlació? Què en causa l'aparició?

Prenent com a base un treball clàssic de Ruggie (1982), Rodrik (1998) suggereix que la raó més probable per a aquesta relació positiva és que els països més exposats al «risc extern» demanen governs més grans com un mecanisme de seguretat social. Prenem el cas de Finlàndia, per exemple. En ser un país petit, membre de la UE i els habitants es manegen amb solvència en la *lingua franca* que és l'anglès, no és gaire sorprenent que Finlàndia estigui molt oberta al comerç internacional. I és també un país amb un govern (molt) gran. Els finlandesos —diríem seguint l'argument de Cameron i Rodrik— estan d'acord amb el fet d'obrir el seu mercat al comerç internacional, però a canvi volen una

xarxa extensa de protecció social que els protegeixi davant els riscos externs. A diferència del que sosté el discurs llibertari, l'estat no només no soscava la legitimitat del mercat, sinó que la fonamenta.

Així doncs, mentre que la noció liberal de la redistribució proposa una intervenció de l'estat tendent a generar més mercat —sobretot mitjançant la inversió en capital humà a edats primerenques—, la **concepció socialdemòcrata sosté que, atès que l'existència del mercat implica l'existència de regulació pública, aquesta hauria de perseguir «el tipus de resultats socials que els ciutadans valoren»** (Hacker, 2014).

Per a un socialdemòcrata, un d'aquests resultats és una distribució igualitària de les oportunitats educatives, laborals i econòmiques.

En definitiva, la manera habitual de presentar la redistribució —el conjunt de polítiques tendents a igualar *ex post* resultats— i la redistribució —el conjunt de polítiques orientades a igualar *ex ante* oportunitats— com a estratègies alternatives, és confusa, i analíticament almenys les coses són més complicades.

En realitat, és possible distingir una redistribució redistributiva —quan les polítiques busquen igualar oportunitats *ex ante* i es financen amb impostos, com l'educació pública— d'una no redistributiva —quan busquem igualar oportunitats reconfigurant les relacions laborals mitjançant el BOE, aprovant una pujada del salari mínim interprofessional, per exemple.

Una última advertència a l'estudiant: és possible que en la utopia redistributiva no existís cap programa de benestar postdistributiu, perquè amb una redistribució forta no hi hauria la necessitat de «rescatar» *ex post* ningú. Però atès que no vivim en aquesta utopia, els estudiants als quals preocupa l'augment de la desigualtat durant les últimes dècades farien bé de deixar clar que les llars d'infants haurien de complementar les rendes mínimes d'inserció, no substituir-les.

Exercicis d'autoavaluació

1. En el seu llibre titulat *La riquesa de les nacions*, Adam Smith sosté una noció de la justícia social essencialment...

- a) socialdemòcrata.
- b) conservadora.
- c) liberal.
- d) republicana.

2. Almenys en el pla de la teoria, l'economia i la filosofia normatives han arribat a un consens d'acord amb el qual...

- a) les desigualtats són justes si es deuen al nostre esforç, però injustes si es deuen a circumstàncies que s'escapen del nostre control.
- b) més enllà d'un cert llindar (quan comencen a tenir externalitats negatives), tota desigualtat és injusta.
- c) no hi ha desigualtats injustes perquè totes reflecteixen el nostre esforç.
- d) les desigualtats són injustes si es deuen al nostre esforç, però justes si es deuen a circumstàncies que s'escapen del nostre control.

3. La versió formal de la igualtat d'oportunitats...

- a) vol dir que només els càrrecs públics han de ser assignats mitjançant un procés públic i transparent.
- b) assumeix que un cert grau de redistribució és essencial, com mostren les democràcies contemporànies.
- c) no té en compte les demandes de redistribució, com mostra el cas dels Estats Units.
- d) implica igualtat en el punt de sortida i *laissez faire* a partir d'aquí.

4. Què significa en el pla operatiu la idea de créixer primer i distribuir?

- a) Impostos i transferències, perquè és la idea dels partits liberals que han governat tant de temps a Europa.
- b) Que el mercat queda molt restringit en primer lloc per les demandes de redistribució.
- c) Les respostes a i b són correctes.
- d) Una divisió del treball entre mercat (producció) i estat (distribució).

5. Per què afirma la teoria econòmica moderna, en general, que els mercats són essencials?

- a) No podem prescindir dels senyals que envien (via sistema de preus, per exemple).
- b) Reflecteixen la pluralitat de les societats modernes.
- c) Són una expressió de la llibertat de les societats modernes.
- d) Les respostes b i c són correctes.

6. A Espanya, la universitat ha contribuït a tancar enormement el *gap* d'oportunitats entre les diverses classes socials, de manera que avui, a diferència del que passava al final dels seixanta, és aproximadament igual de fàcil per a tothom cursar un grau universitari.

- a) Cert
- b) Fals

7. La noció formal de la igualtat d'oportunitats queda ben resumida gràficament mitjançant la imatge...

- a) d'una escala (jeràrquica).
- b) del *melting-pot* (gresol) de les societats multiètniques.
- c) de la cursa esportiva.
- d) de la societat de castes.

8. Espanya és avui un país...

- a) en la mitjana de desigualtat de la UE.
- b) menys desigual que la mitjana de la UE.
- c) més desigual que la mitjana de la UE.
- d) difícil de definir, perquè no hi ha indicadors fiables de desigualtat.

9. Molta gent ha tendit a veure en la teoria de la justícia social de John Rawls la defensa normativa més consistent de l'estat del benestar que es construeix durant les dècades posteriors al final de la Segona Guerra Mundial.

- a) Cert
- b) Fals

10. La idea de la justícia social material articula, essencialment...

- a) la idea d'Adam Smith de la mà invisible.
- b) la idea de Milton Friedman dels mercats que s'autoregulen.
- c) la idea de Marx de la societat sense classes.
- d) la idea de Murray Rothbard que l'estat és una forma de robatori institucionalitzat.

11. Hi ha tanta gent que de manera més o menys conscient creu afirmar-la, que alguns autors en parlen com la noció convencional de la igualtat d'oportunitats:

- a) La noció formal o liberal.
- b) La noció substantiva o material.
- c) La noció radical o socialista.
- d) La noció pragmàtica.

12. Portada fins a les últimes conseqüències, la noció substantiva implicaria la pràctica desaparició de què?

- a) La família.
- b) Els sistemes d'impostos i transferències.
- c) L'estat del benestar.
- d) Les respostes b i c són correctes.

13. *Harrison Bergeron* és una obra...

- a) utòpica, escrita per John Rawls.
- b) utòpica, escrita per Owen Jones.
- c) distòpica, escrita per Kurt Vonnegut.
- d) utòpica, escrita per Jacob Hacker.

14. Hi ha abundant literatura empírica que assenyala que els pares d'un estatus socioeconòmic alt parlen als fills més hores a la setmana, de mitjana, que els pares d'estatus socioeconòmics més baixos.

- a) Cert
- b) Fals

15. En la seva noció més robusta, la socialista, la igualtat d'oportunitats s'ofereix com...

- a) pregunta central en la qüestió de la justícia distributiva.
- b) resposta a la pregunta central de la justícia distributiva.
- c) resposta parcial a la pregunta central de la justícia distributiva.
- d) Les respostes b i c són correctes.

16. La idea central de l'enfocament pragmàtic de Jeremy Fishkin busca igualar oportunitats i no tant augmentar-les.

- a) Cert
- b) Fals

17. Fishkin identifica colls d'ampolla en...

- a) dos àmbits: el laboral i l'educatiu.
- b) dos àmbits: l'econòmic i el laboral.
- c) tres àmbits: l'econòmic, el laboral i l'educatiu.
- d) res àmbits: l'educatiu, l'econòmic i el de l'adquisició d'habilitats.

18. Podem dividir els determinants de les nostres expectatives a la vida en...

- a) recursos interns, externs i socials.
- b) recursos externs, econòmics i socials.
- c) recursos externs, educatius i socials.
- d) recursos, habilitats i talents.

19. Als Estats Units, el tipus marginal superior de l'IRPF ha arribat a superar el 90%.

- a) Cert
- b) Fals

20. Un dels efectes més notables de la globalització ha estat la reducció de la pobresa.

- a) Cert
- b) Fals

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. c

2. a

3. d

4. d

5. a

6. b

7. c

8. c

9. a

10. c

11. b

12. a

13. c

14. a

15. b

16. b

17. d

18. a

19. a

20. a

Bibliografia

Ackerman, Bruce (1983). *Social Justice in the Liberal State*. New Haven, Londres: Yale University Press.

Ackerman, Bruce A.; Alstott, Anne (1999). *The Stakeholder Society*. New Haven: Yale University Press.

Arneson, Richard J. (2015). «Equality of Opportunity» [article en línia]. A: Edward N. Zalta (ed.). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. [Data de consulta: 31/10/2017]. <<http://plato.stanford.edu/entries/equal-opportunity/>>

Atkinson, Anthony B. (2015). *Inequality. What can Be Done?* Cambridge (MA): Harvard University Press.

Atkinson, Anthony B.; Piketty, Thomas; Saez, Emmanuel (2011). «Top Incomes in the Long Run of History». *Journal of Economic Literature* (vol. 49, núm.1, pàg. 3-71).

Barragué, Borja (2017). «El igualitarismo predistributivo: teoría y práctica». A: J. Zalakain; B. Barragué (coords.). *Repensar las políticas sociales: predistribución e inversión social* (pàg. 137-161). Madrid: Grupo 5.

Bartlett, Bruce (2009, 10 de juliol). «Tax the Rich?». *Forbes*.

Cameron, David R. (1978). «The expansion of the public economy: A comparative analysis». *American Political Science Review* (vol. 72, núm.4, pàg. 1.243-1.261).

Cameron, David R.; Kim, In Son (2006). «Trade, political institutions and the size of government». A: D. R. Cameron; G. Ranis; A. Zinn. *Globalization and Self-Determination: Is the Nation-State under Siege?* (pàg. 15-50). Londres: Routledge.

CIS (2015). *Informe de situación social de España*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.

Fernald, Anne; Marchman, Virginia A.; Weisleder, Adriana (2013). «SES differences in language processing skill and vocabulary are evident at 18 months». *Developmental Science* (vol. 16, núm. 2, pàg. 234-248).

Fishkin, Joseph (2014). *Bottlenecks: A New Theory of Equality of Opportunity*. Nova York: Oxford University Press.

Fleurbaey, Marc (1995). «Equal Opportunity or Equal Social Outcome?». *Economics and Philosophy* (vol. 11, núm. 1, pàg. 25-55).

Fleurbaey, Marc (2008). *Fairness, Responsibility, and Welfare*. Oxford: Oxford University Press.

Fukuyama, Francis (1989). «The End of History?». *The national interest* (vol. 1, núm. 16, pàg. 3-18).

Goldin, Claudia; Katz, Lawrence F. (2008). *The Race between Education and Technology*. Cambridge (MA): Harvard University Press.

Greenspan, A. (2007). *The Age of Turbulence: Adventures in a New World* [‘La era de las turbulencias. Aventuras en un nuevo mundo’]. Gabriel Dols Gallardo (traductor). Nova York: Penguin.

Hacker, Jacob (2014). «The free market fantasy» [article en línia]. *Policy Network*. [Data de consulta: 31/10/2017]. <http://www.policy-network.net/pno_detail.aspx?ID=4628&title=The-free-market-fantasy>

Hacker, Jacob; Pierson, Paul (2010). *Winner-Take-All Politics: How Washington Made the Rich Richer—and Turned Its Back on the Middle Class*. Nova York: Simon & Schuster.

Heckman, James J. (2008). «Schools, Skills, and Synapses». *IZA Discussion Paper* (núm. 3515).

Heckman, James J. (2012). «Promoting Social Mobility». *Boston Review*. [Data de consulta: 31/10/2017]. <<https://bostonreview.net/forum/promoting-social-mobility-james-heckman>>

Jackson, Ben (2009). «The rhetoric of redistribution». A: J. Callaghan; N. Fishman, B. Jackson; M. McIvor (eds.). *In Search of Social Democracy* (pàg. 233-251). Manchester: Manchester University Press.

Kumhof, M.; Rancièrè, R.; Winant, P. (2015). «Inequality, leverage, and crises». *American Economic Review* (vol. 105, núm. 3, pàg. 1.217-1.245).

Marx, K. (1979 [1875]). *Crítica al Programa de Gotha*. Moscou: Progreso.

Nozick, Robert (1974). *Anarchy, State, and Utopia*. Cambridge (MA): Harvard University Press.

Parijs, Philippe van (1995). *Real Freedom for all. What (if anything) can justify capitalism?* Oxford: Clarendon Press.

Pino, Eloísa del (2014). «¿Un Estado orientado a la inversión social? Avances y retrocesos de los gobiernos europeos en relación con el nuevo paradigma del bienestar». *Gaceta sindical: reflexión y debate* (núm. 22, pàg. 141-156).

Swift, Adam (2006). *Political Philosophy. A Beginner's Guide for Students and Politicians* (2a ed.). Cambridge: Polity Press.

Rawls, John (1999). *A Theory of Justice. Revised edition*. Cambridge (MA): Harvard University Press.

Rawls, John (2001). *Justice as Fairness. A Restatement*. Cambridge (MA): Harvard University Press.

Raz, Joseph (1986). *The Morality of Freedom*. Oxford: Clarendon Press.

Rodrik, D. (2011). *The Globalization Paradox. Democracy and the Future of the World Economy* [‘La paradoja de la globalización. La democracia y el futuro de la economía mundial’]. María Dolores Crispín Sanchís (traductora). Nova York: W. W. Norton & Company.

Roemer, John (1998). *Equality of Opportunity*. Cambridge (MA): Harvard University Press.

Roemer, John; Trannoy, Alain (2013). «Equality of Opportunity». *Cowles Foundation Discussion Paper* (núm. 1921).

Rothbard, Murray (1997). «The Myth of Neutral Taxation». A: *The Logic of Action Two: Applications from the Austrian School* (pàg. 56-108). Cheltenham: Edward Elgar.

Ruggie, J. G. (1982). «International regimes, transactions, and change: Embedded liberalism in the postwar economic order». *International Organization* (vol. 36, núm. 2, pàg. 379-415).

Sen, Amartya (1992). *Inequality Reexamined*. Oxford: Clarendon Press.

Sen, Amartya (2009). *The Ideal of Justice*. Cambridge (MA): The Belknap Press.

Stiglitz, J. (2012). *The Price of Inequality*. Nova York: W. W. Norton & Company.